

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Kristofer Ölander

Kan vi säga att det kommer bli bättre?

Om utrymmet för ytterligare brottsofferreformer i det
rådande straff- och straffprocessrättsliga systemet

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: Hötterminen 2014

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	3
1.1. Bakgrund	4
1.2. Syfte	5
1.3. Metod och teori	6
1.4. Material och forskningsläge	7
2.1. Disposition.....	9
2.2. Systemet bakom ett rättsområde.....	10
2.3. Kriminalisering.....	12
2.4. Straff.....	12
2.5. Restitution	13
2.6. Rättegångsförfarandet	15
2.6.1. Åtalsunderlåtelse	15
2.6.2. <i>Hänsynsfullhet i ordning och processföring</i>	16
2.7. Brottsoffrets partsställning i rättegång	17
2.7.1. Väckandet av åtal	17
2.7.2. <i>Att låta brottsoffret uttrycka sin inställning</i>	18
2.7.3. <i>Brottsoffrets kontroll över rättegångsförfarandet</i>	18
2.8. Systemet bakom konventionell straff- och straffprocessrätt	19
2.9. Konklusion	21
2.9.1. <i>Slutsatsernas tillförlitlighet</i>	23
2.9.2. <i>Tillämpning av fynden</i>	23
3. Käll- och litteraturförteckning.....	24
Källor:.....	24
Litteratur:.....	25

Sammanfattning

Nyckelord: Restorative justice, straff- och straffprocessrätt, brottsofferreformer, brottsofferperspektiv.

Efter att först ha definierat begreppet ”rättsligt system” undersöktes, mot bakgrund av de synpunkter som läggs fram av restorative justice, gällande svensk rätt angående brottsoffers situation. När det rådande systemet hade karakteriserats drogs slutsatser om vilka av de presenterade reformer som hade gått att införliva utan stora svårigheter. Vissa förändringar, bestående både av att brottsoffers upplevelse beaktas och tillskrivs ett högre värde i rättegångsförfarandet, ansågs gå att införa om brottsoffers välmående ses som ett fristående värde oavhängigt samhällsintressen som att åstadkomma prevention och rättssäkerhet. Att i reformer tillerkänna brottsoffrens välmående större betydelse och därigenom ge dem ökat inflytande över rättegångsförfarandet hade kunnat förbättra brottsoffrens situation utan att dessa ändringar hamnar i konflikt med systemets befintliga hänsynstaganden, däremot finns hinder mot att i det rådande systemet införa mer genomgripande förändringar så länge dessa förutsätter att enskilda brottsoffers intressen tillvaratas på bekostnad av allmänna intressen.

Abstract

Keywords: Restorative justice, criminal justice, victim reforms, victims perspective,

After first having defined the concept of ”legal system” swedish law concerning the situation of victims of crimes was reviewed, seen in the light of initiatives being brought up by restorative justice. Once the ruling system was characterized conclusions were made about which of the reforms put forward would have been possible to implement without too great difficulties. Some changes, making the experiences of victims carry more weight in the judicial procedure, could be introduced if a distinction is made between the needs of victims and public interests (of which crime prevention and predictability are the two foremost). To attribute a greater significance to the wellbeing of victims of crimes and thus grant the victims more influence during the trial could improve their position without coming in conflict with pre-existing considerations made by the legal system. However, introduction of more comprehensive reforms would not be feasible as long as they are done at the expense of public interests.

1.1. Bakgrund

När en person utsätts för ett brott bryts oftast inte bara en lagregel, det kan även innebära att den utsatta personen får känslan av säkerhet och att ha kontroll över sitt liv urholkad.¹ Av denna anledning är det av stor vikt att värna om brottsoffrens välbefinnande vid utformandet av straffrättslig lagstiftning. Dock underlättas vägen tillbaka till ett tillstånd likt det som rådde före övergreppet inte alltid av det rättsliga förfarandet, ibland sägs t.o.m. att brottsoffret är tvungen att genomgå ett ”andra övergrepp”.² En förklaring till oförmågan att värna om brottsoffer kan vara att deras behov behöver utredas ytterligare eller, genom utbildning till rättsväsendets aktörer, implementeras på ett bättre sätt. En annan förklaring är att vissa hinder mot en mer hänsynsfull lagstiftning istället är betingade det straff- och straffprocessrättsliga systemet, som en följd av dess uppbyggnad och avvägningar.

I såväl lagförarbeten som i doktrin sägs att det rättsliga systemet ytterst är motiverat av att åstadkomma prevention, d.v.s. att lagstiftare strävar efter att avskräcka, bryta beteendemönster och åstadkomma internalisering av samhällets normer hos potentiella förövare för att på så sätt hindra brott från att begås.³ Att motverka brottsliga gärningar från att utföras, torde resonemanget lyda, är det bästa sättet att bevaka människors välbefinnande. Däri ligger dock en paradox – I strävan att skydda allmänheten från brott riskerar verkliga brottsoffer, de som utsatts för övergreppen som man ämnar förhindra, att bli försummade.

Vid sidan av systemet bakom konventionell straff- och straffprocessrätt finns alternativa system, varav ett går under benämningen ”restorative justice”.⁴ Detta har i många aspekter en annan grundsyn än det rådande systemet, bl.a. genom att betona vikten av att söka reparera skadan som har skett, vilket innebär att brottsoffrets välbefinnande blir ett centralt ändamål.⁵

Om det stämmer att lagstiftning som är mer hänsynstagande för brottsoffer delvis hindras i det nuvarande straffrättsliga systemet kommer människor som i många fall befinner sig i en utsatt situation mötas av rättsordning som inte är utformad för att hjälpa dem återhämta sig.

¹ Johnstone s.64

² Ibid s. 68

³ Prop 2004/05:45 s. 21, Prop 1987/88:120 s 32

⁴ Sv. ”återställande rättvisa”

⁵ Hoyle, s.61

1.2. Syfte

Målet med arbetet är att undersöka vilka förbättringar av brottsoffers situation som blir svårgenomförbara till följd av hur själva det rådande rättsliga systemet ser ut. Interaktionen mellan svensk rätt och brottsofferreformerna som granskas kommer handla om utsikterna för att få till stånd lagändringar, inte hur väl reformerna i fråga implementeras och efterlevs av rättsväsendet. Vidare kommer den del av systemet som utgörs av domstolars praxis inte att tas upp. Som led i att uppnå syftet ska dels den syn på brottsoffers välbefinnande och andra principer som genomsyrar lagstiftares ställningstaganden vid reformarbete, dels den gällande lagstiftningens utformning, åskådliggöras och slutsatser dras kring deras kompatibilitet med vissa brottsofferreformer. För att åstadkomma detta ska undersökningen jämföra två straff- och straffprocessrättsliga system med varandra – Det bakom gällande svensk straffrätt och det som benämns ”restorative justice”. Det alternativa systemet restorative justice har såväl en omfattande teoribildning som en annorlunda syn på straffrättens funktion, något som talar för dess användbarhet när man ska bilda en uppfattning av det konventionella. De av dess reformer som kommer tas upp avser kriminalisering, utformandet av rättegångsförfarandet och påföljden för brottsliga gärningar. Undersökningen fokuserar inte på potentiella brottsoffer utan på dem som redan har drabbats, varför brottsförebyggande effekter av reformerna inte diskuteras i undersökningen.

Det hade inte funnits någon större förtjänst i att begränsa undersökningen till att bara omfatta brottsoffer för en viss typ av brott, detta då flera av skillnaderna mellan de två nämnda straffrättsliga systemen kan vara relevanta vid varje brott. Studiens omfång hade av denna anledning kunnat bli lika brett om man valt en viss brottstyp som när man talar om brott i allmänhet. I vissa fall kan anhöriga till brottsoffer tänkas ha jämförbara intressen, något som emellertid inte kommer diskuteras djupare. Helt kort kommer begreppet brottsoffer avse det samma som målsägande i resten av arbetet.

Förhoppningen är att arbetet ska mynna ut i en översiktlig redogörelse för vilka hinder brottsofferreformer ställs inför från själva det rådande straffrättsliga systemet. Känner man till oförenligheterna kan man på ett mer rationellt sätt inrikta ansträngningarna för att reformera lagstiftning med brottsoffers situation i åtanke. Resultatet skulle även kunna bidra till en diskussion om huruvida det straffrättsliga systemet behöver genomgå vissa fundamentala förändringar.

1.3. Metod och teori

Rättsområdet ska undersökas rättsdogmatiskt samt med ett komparativt perspektiv. Med en rättsdogmatisk metod kan man analysera ett rättsområde vetenskapligt med utgångspunkt i rättskällorna, vilket är vad arbetet eftersträvar att göra. Inom rättsdogmatik är den juridiska argumentationen central, denna kan vara antingen grundad i det som uttryckligen framgår ur någon av rättskällorna eller också gå utöver dessa. Tolkning av lagtext och förarbeten⁶ ska ske utifrån dess ordalydelse och ändamål, man kan även göra analogier och e contrario-slutledningar. Förarbetsuttalanden om hur lagar ska tolkas kan i den rättsdogmatiska analysen ställas mot lagtextens ordalydelse. Det är viktigt att ha i åtanke att förarbeten är regeringens och utskottens uttalanden. Riksdagen, som besitter lagstiftningskompetens, behöver inte ha accepterat allt som står i förarbetena när de godtar lagförslaget.⁷ Detta kan innebära vissa svårigheter när man ska utröna bakomliggande synsätt, det är möjligt att synen i förarbetena inte är Riksdagens. Av denna anledning ska förarbetena tas upp i argumentationen främst då ordalydelsen inte på egen hand är tillräcklig för att bringa klarhet i frågan som är för handen – M.a.o. är lagtexten den främsta rättskällan. För att undersöka restorative justice kommer analysen istället för lagstiftning och förarbeten utgå från detta systems förslag till åtgärder, därmed är den enda rättskällan att utgå från doktrin som i sammanhanget får en ställning jämförbar med primära rättskällor.

Att skapa en bild av det gällande rättssystemet, med dess synsätt och gällande lagstiftning, samt av restorative justice är att laborera med konstruktioner som sträcker sig utöver vad som framgår ur enskilda primära rättskällor, sådan argumentation kräver ytterligare hänsynstaganden. Själva uppdelningen av begreppet ”rättssystem” i ”synsätt” och ”befintlig lagstiftning” utgör del av en teori, för att säkerställa att den speglar verkligheten måste man ta ställning till hur den kan styrkas. Till att börja med ska teorin överensstämja med vad som framgår ur rättskällorna, för det andra ska de prediktioner teorin gör om hur systemet kan förändras i framtiden vara korrekta, det senare sättet att avgöra hållbarheten förutsätter dock tid och tydliga, falsifierbara prediktioner. Arbetets tolkningar kommer dock inte att uteslutande bygga på egna slutsatser dragna från primärkällor utan även söka stöd i doktrin – en typ av rättskälla som kan bidra med analyser.⁸ Värt att nämna i sammanhanget är att doktrins värde ligger i hur väl dess argumentation är utformad.⁹

⁶ S.k. primära rättskällor

⁷ Korling & Zamboni, s. 28

⁸ Korling & Zamboni, s. 34

⁹ Ibid s. 28

Utöver tolkning av rättskällor anläggs ett komparativt perspektiv då gällande straffrättsliga system ska jämföras med restorative justice. Jämförelsen går inte ut på att bara redogöra för två parallella system, istället används det ena systemet för att förklara det andra och på så sätt tar man reda på hur vissa rättsliga frågor behandlas. Då jämförelsen inte behöver stå mellan två rättsordningar, utan kan vara mellan två system där det ena är grundat i doktrin, kan komparation här användas med förtjänt.¹⁰

Metodvalet begränsar arbetets omfång till att inte undersöka giltigheten i påståenden som görs om brottsoffers behov. Visserligen kan rättsdogmatik påtala inkonsekvens inom rättssystem men är i grunden ett perspektiv som inte ämnar föreslå ändringar av rätten.¹¹ Begränsningen utgör hur som helst inte ett hinder mot att uppnå arbetet syfte.

1.4. Material och forskningsläge

Redogörelsen för de båda systemen ska inbegripa lagstiftning, förarbeten samt restorative justices föreslagna åtgärder och förklara hur dessa svarar mot brottsoffers behov. Undersökningen begränsas inte till att endast behandla vissa brottstyper utan ska, i så stor utsträckning som möjligt, spegla behov hos personer som drabbats av olika sorters brott. Detta föranleder ett urval av lagar som tar upp olika aspekter av gällande rätt.

Det finns litteratur som behandlar hur kriminalisering, rättegångsförfarande och straff motiveras i svensk rätt. Sådana verk och författare som har en stark ställning inom svensk rättsvetenskap kommer användas. Även fast det finns gott om litteratur som beskriver svensk straffrätt karakteriseras rättsområdet sällan på ett sätt som möjliggör direkta jämförelser med alternativ som restorative justice.

För att handla om ett system som inte utgör grunden i någon stats rättsordning har en ansevärd mängd böcker och artiklar skrivits om restorative justice, det är dock svårt att med de databaser som står till fakultetens förfogande få tillgång till ursprungsartiklarna doktrin hänvisar till. Boken ”Restorative justice – Critical concepts in criminology” av Carolyn Hoyle är en sammanställning med artiklar skrivna av några av dem mest erkända förespråkarna för restorative justice och utgör en god grund för argument om systemet.

¹⁰ Ibid s. 40, 141-143

¹¹ Ibid s. 34

När det rör sig om ett system som inte implementerats i en rättsordning måste man ställa sig frågan om huruvida alla källor som säger sig företräda systemet verkligen ska anses göra det. Lösningen är att se restorative justice som ett löst sammanhållet system, även om ett förslag som tas upp inte accepteras av alla systemets förespråkare kan det fylla sin funktion som jämförelseobjekt när det ställs mot den svenska straff- och straffprocessrätten. Då det om ändamål och förslag råder delade meningar inom doktrinen kommer en ansats göras för att beskriva de olika synsätten inom restorative justice.

Av den litteratur som ligger till grund för undersökningen är en stor del utländsk, det är inte nödvändigt att använda svensk forskning om restorative justice då själva teoribildningen inte är knuten till en viss rättsordning utan internationell. Doktrin som behandlar själva oförenligheten mellan restorative justice och konventionell straffrätt kan användas i undersökningen oavsett om den är skriven mot bakgrund av svensk eller utländsk rätt, detta så länge de premisser som läggs fram överensstämmer med den svenska rättsordningens utformning.

2.1. Disposition

Det första steget är att *definiera begreppet rättssystem* på ett sätt som tydliggör vad som är tänkt att undersökas samt gör komparation mellan svensk rätt och restorative justice möjlig (2.2.).

Den första aspekten av de båda systemen som faller i blickfånget är själva *syftet bakom att kriminalisera* gärningar för att se i vilket avseende brottsoffers situationer beaktas (2.3.).

Därefter granskas generella *resonemang bakom hur straffstorleken* som är stadgad för olika brott motiveras.

Vid utdömandet av ett straff ska vissa bedömningskriterier tas i beräkning. Genom att se till dessa grunder för straffets storlek läggs fler bitar i bilden av det sätt gällande svensk rätt tar hänsyn till brottsoffer (2.4.).

En påföljd som lyfts fram av flera förespråkare för restorative justice är *restitution till brottsoffret*. I det rådande straff- och straffprocessrättsliga systemet går det att finna viss motsvarighet till detta förhållningssätt, frågan som undersökningen tar upp är hur det svenska systemet är utformat i detta avseende samt ser på denna möjlighet till upprättelse för brottsoffer (2.5.).

Reformer av rättegångsförfarandet är nästa område för undersökningen, ett ämne som här omfattar hänsynstagande för brottsoffren, m.a.o. målsägandena, vid processföring samt vid väckandet (eller underlåtelse) av åtal (2.6.).

Sedan granskas bestämmelser vilka kastar ljus över brottsoffrens *möjligheter att påverka förfarandet*. Bl.a. tas möjligheten för den drabbade att på egen hand väcka åtal, samt om brottsoffers yttrande av inställning till olika skeenden, upp (2.7.).

När undersökningen behandlat ovan nämnda frågor görs en ansats till att *karaktärisera såväl det gällande systemet som restorative justice* avseende brottsoffers ställning (2.8.).

Det avslutande steget för att uppfylla undersökningens syfte är att dra slutsatser kring *gällande straff- och straffprocessrätts mottaglighet för olika sorters brottsofferreformer*. Utöver att presentera slutsatser kommer *tillförlitligheten* av dessa resultat att analyseras (2.9.).

2.2. Systemet bakom ett rättsområde

Det ”rättsområde” som behandlas är rättsskipning med en direkt inverkan på brottsoffers situation, begreppet rättsligt system används i sammanhanget för att benämna gällande straff- och straffprocessrätt å ena sidan och restorative justice å den andra. Domstolars praxis kan sägas utgöra en del av systemet, denna parameter utelämnas dock då syftet med arbetet är begränsat till att undersöka den legislativa delen.

När vi talar om ett system innebär det att en mer eller mindre bestående uppsättning tankegångar reproducerar sig själva, samma tankegångar spänner över stora delar av lagstiftningen. Avsteg från grundläggande värderingar och antaganden, man kan kalla det ”grundsynen”, är svåra att rättfärdiga ur en lagstiftares synvinkel även i begränsad utsträckning, på så sätt kan en beskrivning av det nuvarande systemet användas för att göra prediktioner om framtida lagstiftning. En annan egenskap är att såväl tidigare som senare synsätt och lagstiftning kan utgöra delar av samma system. Förvisso kan äldre bestämmelser och principer bli obsoleta men detta sker bara då rättsutvecklingen (i en levande rättsordning) antagit en ny hållning. Det är svårt att på ett urskiljningsfullt sätt avgöra vilka aspekter som är de viktigaste inom varje rättssystem, vissa principer framhålls emellertid som viktiga i olika källor och kan genomsyra stora delar av lagstiftningen.

Vi kommer, för att bättre förklara innebörden av begreppet ”system”, göra en uppdelning i dels grundsyn, dels befintlig lagstiftning. När ett påstående görs om att det nuvarande systemet är mer intresserat av att förhindra brott än av att ta hand om de som drabbats används begreppet system för att beskriva ett synsätt bakom lagstiftningen, en del av vad man skulle kunna kalla dess grundsyn. Det går inte att kartlägga ett rättssystemets grundsyn som om det vore ett konkret fenomen, i undersökningar får det snarare behandlas som en språklig skapelse avseende sådant som genomsyrar gällande rätt. Ett tillvägagångssätt är således att i det följande utgå från att grundsynen handlar om vilka värderingar lagstiftningen speglar, inte vilka de egentligen är. Grundsynen kan sägas motsvara de värderingar av olika skyddsintressen som ligger bakom lagstiftningen, något som är i högsta grad relevant vid avvägningen mellan brottsoffers välbefinnande och andra intressen. Dessa formuleras ibland i rättsliga principer, så som den straffrättsliga proportionalitetsprincipen eller offentlighetsprincipen. Även om vad som framgår ur deras ordalydelse och motivering ofta är begränsat till avvägningarna bakom själva bestämmelsen kan samma källa användas för att åskådliggöra systemets synsätt – detta eftersom återkommande tendenser bidrar till bilden av helheten.

Värderingarna inbegriper även föreställningar om vilka konsekvenser som skulle inträda då en princip inte uppfylls, i fallet med hänsyn till brottsoffer är vissa antaganden om deras behov något man skulle kunna säga är en sådan del av rättssystemets synsätt. En mer subtil form av värderingar är själva diskursen vid lagstiftandet, d.v.s. vad man väljer att diskutera.

Att i grunden ändra ett rättsligt förfarande behöver inte strida mot några rättsliga principer men kan likväl stöta på hinder då det innebär att en stor förändring måste göras i gällande rätt, man måste m.a.o. se till kontexten av befintlig lagstiftning. När man exv. i en proposition förkastar ett av utredningskommitténs förslag till rekvisit eftersom det hade kunnat uppstå förväxling med ett rekvisit i en redan existerande lag kan se det som att den befintliga lagstiftningen utgjort ett hinder mot en lagändring.¹² Finns lagstiftning som redan adresserar ett problem kan dess förekomst förhindra nyare lagstiftning, ett exempel på detta är resonemanget om att en bestämmelse som stadgar att bevis och förhørsfrågor som inte hör till den sak som prövas inte ska tillåtas i rättegången effektivt skulle skydda målsäganden från att utsättas för kränkande frågor, så som om dennes livsföring.¹³ Man kan tala om att systemet bevarar status quo till den grad att ny lagstiftning, som menar att den är bättre lämpad än befintlig lagstiftning att uppnå ett visst ändamål, bildligt talat bär på en bevisbörda för anspråket.

Det går inte att veta om grundsynen och lagstiftningen lett till att vissa reformer hindrats redan före det första stadiet, d.v.s. aldrig ens föreslagits eller omnämnts. Det kan vara som så att lagstiftare inte uttryckligen slår fast vid vilka reformer som anses vara omöjliga eller olämpliga och därför inte ens initierar utredningar om sådana.

Restorative justice tar sig inte uttryck på samma sätt som den svenska straff- och straffprocessrätten. Många källor saknas som finns svensk rätt och ingen struktur som ger förslagen legitimitet finns på samma sätt som i ett system med lagstiftning. Dock har de olika teorier som läggs fram av restorative justice en samhörighet bestående i vissa grundläggande principer, av vilka den om reparation eller återställning för de som direkt berörs av brotten är den mest centrala.

¹² Prop. 2004/05:45 s. 55

¹³ Ibid s. 23

2.3. Kriminalisering

*''Syftet med att kriminalisera sexuella övergrepp och andra sexuella kränkningar är givetvis - på samma sätt som med all annan kriminalisering - att motverka förekomsten av dem.''*¹⁴

*''Kriminalpolitiken har som främsta syfte att förebygga brott. Påföljdssystemet har naturligtvis en central roll i det sammanhanget. Straff och andra påföljder har inte något värde i sig utan utgör led i strävandena att på olika sätt motverka brottslighet i samhället.''*¹⁵

I likhet med vad som sägs i styckena talar lagstiftare uteslutande om att förhindra en skadlig gärning genom att kriminalisera, inte att kriminaliseringen skulle hjälpa de enskilda personer som drabbats. Att söka hindra en skadlig gärning genom att göra den brottslig kan förvisso ses som ett uttryck för att man bryr sig om enskilda individers välbefinnande även fast detta inte uttrycken framgår ur motiveringen, detta eftersom man med kriminalisering visar den drabbade att samhället ser allvarligt på den skadliga gärningen. En rättegång kan dessutom komma att inledas vilket ger brottsoffret möjlighet att bearbeta händelsen (förutsatt att rättegången är utformad på ett sätt som möter målsägandens behov). Problemet är dock att om kriminaliseringens främsta syfte är att åstadkomma prevention kan konsekvenser med kriminaliseringen som är negativa för brottsoffer inte att vara av avgörande betydelse när lagstiftning utformas.

2.4. Straff

När man bestämmer straff för ett brott ska påföljden enligt bestämmelserna i Brottsbalk (1962:700) motsvara brottets allvarlighetsgrad, denna tanke om proportionalitet är förhärskande vid bestämmandet av påföljders storlek.¹⁶ I regeringens proposition 2009/10:147 framhåller departementschefen detta, vidare läggs fram som argument för straffskärpning att förändringar i samhällets syn på olika brottstyper ska avspeglas i lagstiftningen om straffvärde.¹⁷ Restorative justice menar däremot att påföljden för brott ska ha syfte att förbättra välbefinnandet hos brottsoffer. I förarbetena som granskas presenteras inte några

¹⁴ Prop. 2004/05:45 s. 21

¹⁵ Prop. 1987/88:120 s. 32

¹⁶ Brottsbalk 29 kap. 1§, *Ulväng, Brottsbalk 2.2.*

¹⁷ Prop. 2009/10:147 s. 8-10

belägg för att brottsoffer mår bättre av strängare straff vilket, något som tyder på en grundläggande skillnad i synen på straffens funktion.¹⁸

Ser man till bestämmelserna om straffvärde framgår att gärningar inom samma brottstyp ska bedömas olika hårt beroende på om det funnits försvårande eller förmildrande omständigheter. De bedömningskriterier som anges handlar om själva den brottsliga handlingen, hur brottsoffret upplevt det som skett saknar vikt. Kriterierna omfattar inte heller hänsyn till vad brottsoffret vill att påföljden ska bli.¹⁹ Ska detta då tolkas som att man inte bryr sig om vad brottsoffrets åsikt? Att själva bestraffandet av brott efter deras allvarlighetsgrad skulle vara att visa brottsoffer hänsyn kan vara en underförstådd utgångspunkt. Det torde vara svårt att separera tanken på att ett brott förtjänar straff från tanken att brottsoffret förtjänar att se förövaren ”sona” för vad denne gjort, särskilt då det är allmänhetens syn man utgår från och allmänheten inte behöver redogöra sina resonemang explicit. Kopplingen mellan bestraffning och hänsyn till brottsoffer får emellertid ses som högst ostyrkt. Restorative justice å andra sidan bygger på grundsynen att de som drabbats för allvarliga brott inte får det stöd de behöver bara genom instiftandet av hårda straff, så mycket framgår av de olika förslag som presenteras. Ett återkommande tema i förslagen är att öka brottsoffrets inflytande över rättsskipningen för att på så sätt återställa den känsla av kontroll och självbestämmande som genom brottet ofta skadats. Brottsoffrets inflytande över påföljden är genom bestämmelserna om straffvärde begränsat i svensk rätt.

2.5. Restitution

Ersättning till brottsoffer läggs av flera författare fram som ett alternativ till bestraffning för att reparera den skada som drabbat brottsoffret. Det kan röra sig om antingen ersättning från staten eller från förövaren. I Skadeståndslag (1972:207) finns stadgat att ersättning för person- och sakskador ska ersättas av den som vållat skadan, ersättningskyldighet gäller även för allvarliga kränkningar genom brott. Målsäganden kan slå ihop sitt skadeståndsanspråk med brottstalan.²⁰

Vad vissa av restorative justice förespråkare argumenterar för är att förövare, utöver ersättning för den materiella skadan, bör betala ersättning till brottsoffret för det lidande

¹⁸ Hoyle, s. 61

¹⁹ Brottsbalk 29 kap. 1-3 §§

²⁰ Rättegångsbalk 22 kap. 1 §

brottet har gett upphov till. Eftersom det primära inte är prevention eller bestraffning anses gärningsmannens skuld inte vara gentemot samhället utan istället till brottsoffret, förutsatt att restitution är mer gynnande ska det därför ha företräde framför fängelsestraff.²¹ Ett argument för att så skulle vara fallet är att kompensation direkt från förövaren kan ha ett viktigt symbolvärde.²² Ser vi på svensk rätt medför skadeståndslagen ersättningsskyldighet för skador som inte är materiella.²³ Ersättningen kan dock sägas begränsad till sådant lidande eller särskild olägenhet som är betingad med ett medicinskt tillstånd, vare sig tillståndet är orsakat av en fysisk eller psykisk skada.²⁴ Även allvarliga kränkningar som orsakats genom brott ska ersättas då de varit riktade mot brottsoffrets person, frihet, frid eller ära – ett brett spektrum av skador.²⁵ Ersättningen bestäms utifrån själva gärningen och vilken skada en sådan gärning i allmänhet innebär, i grunden objektiva bedömningskriterier används.²⁶ Jämförelser kan göras med de objektiva kriterierna för straffmätning samt objektiva kriterier vid åtalsunderlåtelse.²⁷ Man kan även se bedömningsgrunder bestående i vilket syfte gärningen varit ägnad, dock finns inget rekvisit som tar hänsyn till brottsoffrets upplevelse av skadan.

Värd att nämna i sammanhanget är även Brottskadslag (2014:322) enligt vilken ersättning betalas till brottsoffer av staten till den delen skadan inte täcks av annan ersättning.²⁸ Här har lagstiftare infört ett säkerhetsnät instiftat för att skydda brottsoffer vilket är subsidiärt, skulle man kunna säga, till förövarens skadeståndsansvar.

Kritik mot att lägga för stor betoning vid restitution framförs från andra anhängare till restorative justice. En av synpunkterna är man inte bör överskatta betydelsen av ekonomisk kompensation, restitution räcker inte på egen hand, då det kan vara otillfredsställande för offret samt i vissa fall innebära svårigheter att ge alla brottsoffer restitution för ett brott med många drabbade och sist men inte minst ge rikare förövare en fördel.²⁹

²¹ Hoyle, s. 47

²² Johnstone s. 64

²³ Skadeståndslag 2 kap. 1§ och 5 kap. 1§ 3p.

²⁴ *Strömbäck, Skadeståndslag 5 kap. 1§ 92.*

²⁵ Skadeståndslag 2 kap. 3§

²⁶ Skadeståndslag 5 kap. 6§, *Strömbäck, Skadeståndslag 127.*

²⁷ Avser rekvisitet ”Betydande brott”

²⁸ Brottskadslagen 1 och 10§§

²⁹ Johnstone s. 76

2.6. Rättegångsförfarandet

Restorative justice ser den största skadan som drabbar brottsoffer som förlusten av självbestämmandet och urholkandet av känslan av säkerhet. Försummar domstolen att visa brottsoffret hänsyn riskerar denne att genomgå vad som beskrivs som ”ett andra övergrepp”.³⁰ Om det under rättsprocessen går att bemöta dessa problem hade brottsoffrets situation kunnat förbättras markant, med detta som motivering inriktas en stor del av restorative justices förslag på själva rättsskipningsprocessen.

2.6.1. Åtalsunderlåtelse

Det första steget i varje rättegång är väckandet av åtal. Ett undantag från åklagarens skyldighet att åtala gärning som faller under allmänt åtal är bestämmelsen om åtalsunderlåtelse.³¹ Om man utgår från restorative justices grundläggande tanke att rättsskipningen bör ha som mål att reparera den skada som orsakats genom brottet blir det intressant att granska under vilka omständigheter åklagare får underlåta att driva åtal. Det är möjligt att brottsoffret gärna vill att saken ska prövas för att kunna ta sig genom vad denne utsatts för, att åklagaren då nekar brottsoffrets önskan går emot restorative justices förslag. Det bör betonas att dessa förslag inte bara omfattar rättegångar utan även kan röra sig om alternativa prövningsförfaranden, något vi kommer utveckla mer ingående senare.

Gällande rätt visar brottsoffret hänsyn vid åtalsunderlåtelse genom att stadga att sådan endast får ske då inget väsentligt allmänt eller enskilt intresse åsidosätts.³² Målsägandens upplevelse räknas som ett väsentligt enskilt intresse då skadans, sett mot bakgrund av brottsoffrets ekonomiska situation, är av betydelse – inte alla brott anses ha gett upphov till skada av tillräcklig allvarlighetsgrad. Att målsäganden utsatts för ett brott är således inte tillräckligt, istället måste brottet vara någorlunda allvarligt för att åtalsunderlåtelse inte ska få ske.³³ I de viktigaste fallen överensstämmer alltså gällande rätt med restorative justice, undantaget är dels hur mindre brott behandlas i sammanhanget, dels bedömningen av brottets allvarlighet som enligt bestämmelsens ordalydelse bedöms objektivt och alltså inte utifrån vad det enskilda brottsoffret kan tänkas behöva.

³⁰ Hoyle s. 67

³¹ Rättegångsbalk 20 kap. 6 och 7 §§

³² Ibid 20 kap. 7 § 1 st.

³³ Thornefors, *Rättegångsbalk 2*.

En annan aspekt av åtalsunderlåtelse är att väsentliga allmänna intressen även kan utgöra hinder för att underlåta väcka åtal, något som påminner om att samhällets intressen är närvarande i rättegångar som står mellan enskilda individer.³⁴

2.6.2. Hänsynsfullhet i ordning och processföring

Till att börja med ska domstolar enligt lag säkerställa att ordningen upprätthålls under rättegången, denna bestämmelse rör störningsmoment i form av åhörarens dåliga uppträdande samt begränsningar för bild- och ljudupptagningar under förhör.³⁵ Värt att notera angående denna på alla sätt begränsade bestämmelse är emellertid stadgandet om att inspelningarna får begränsas om de besvärar den som förhörs i sådan grad att utredningen hämmas. Det är alltså utredningens genomförande som är det primära intresset här, resonerar man att brottsoffer gynnas av att rättegången kan utföras skyndsamt och fokuserat. Det går hur som helst inte att bortse från att man inte tycks ha sett brottsoffrets upplevelse som tillräckligt skyddsvärt för att motivera ingripande på egen hand.

I Rättegångsbalk (1942:740) 46 kap. 4 § 2 st. stadgas att inget onödigt dras in i målet, detta är s.k. materiell processledning riktad till rättegångens parter. Innebörden är att vad åklagaren gör gällande med gärningsbeskrivning, brottsrubricering, angivna lagrum ska klargöras i den mån det behövs. Rätten ska på samma sätt vara på det klara över vad målsäganden och den tilltalade gör gällande rörande händelseförloppet, bl.a. genom att påtala logiska motsägelser och luckor i förloppet.³⁶

Utesluter då bestämmelsen sådana vittnesfrågor som kränker brottsoffret, bl.a. genom att fästa vikt vid offrets livsföring? 46 kap. 4§ har nämnts som ett befintligt skydd för målsäganden i detta avseende.³⁷ Vidare ska domstolen enligt 35 kap. 7§ avvisa bevisning som uppenbart skulle bli utan verkan. Dessutom ska enligt 36 kap. 17§ 5 st. förvirrande, irrelevanta eller på annat sätt otillbörliga frågor under vittnesförhör vara otillåtna. Vad lagreglerna vi nu gått igenom innebär är att begränsningar endast gäller för sådant som uppenbart är utan betydelse för saken i målet. Inget sägs om att hindra kränkande processföring för att värna om brottsoffrets välbefinnande.³⁸ Förvisso behöver en målsäganden som upplever frågor ställda under vittnesförhör vara kränkande inte svara på

³⁴ Rättegångsbalk 20 kap. 7 § 1 st.

³⁵ Rättegångsbalk 5 kap. 9§

³⁶ Thornefors, *Rättegångsbalk* 1.

³⁷ Prop. 2004/05:45 s. 23

³⁸ Thornefors, *Rättegångsbalk* 2.5.

dem,³⁹ detta kan dock vara en klen tröst i fall där bara att ha fått en viss fråga får målsäganden att känna sig trängd.

2.7. Brottsoffrets partsställning i rättegång

Att få en starkare partsställning kan ge en större känsla av kontroll under processen och ökade möjligheter för brottsoffret att känna sig hörd. I det följande ska vi se vilken möjlighet målsäganden har att styra i målet.⁴⁰

2.7.1. Väckandet av åtal

Målsägandens möjlighet att bestämma om åtals väckande kan sägas omfatta valet att inte hindra åtal från att väckas samt att kunna väcka åtal när åklagare väljer att inte göra det. Vilka brott som medför allmänt åtal framgår inte ur enskild strafflagstiftning, detta eftersom allmänt åtal presumeras, alla brott som inte uttryckligen är undantagna faller m.a.o. under allmänt åtal. Bland brottsbalksbrott är endast vissa ärekränkingsbrott undantagna från allmänt åtal, åklagare kan likväl väcka åtal om det är särskilt påkallat ur allmän synpunkt.⁴¹ Målsägandens saknar möjlighet att hindra allmänt åtal från att väckas, åklagaren har möjlighet att driva åtal för att tillgodose andra intressen än målsägandens. Detta strider mot restorative justices strävan att ge mer kontroll åt brottsoffret. Undantaget från åklagarens möjlighet att väcka åtal är sådana brott som föreskriver särskild angivelse från målsägaren men här kan åklagare väcka åtal ändå, förutsatt att det anses vara särskilt påkallat ur allmän synpunkt.⁴²

Målsäganden kan väcka eller ta över åtal för brott som faller under allmänt åtal dels om denne angivit brottet och åklagaren beslutat att inte väcka åtal, dels då allmänt åtal nedläggs på grund av otillräckligt stöd för att påvisa den åtalades skuld.⁴³ Dessa bestämmelser medför en viss grad av kontroll för målsäganden detta innebär att målsäganden har en möjlighet att själv bestämma att föra sin talan men aktualiseras först då åklagaren vänt målet från sig.

³⁹ Prop. 2004/05:45 s. 24

⁴⁰ Hoyle s. 62-63

⁴¹ Rättegångsbalk 20 kap 3§ 1st., Brottsbalk 5 kap. 1-3, 5§§, *Thornefors, Rättegångsbalk* 563.

⁴² Rättegångsbalk 20 kap. 3§ 2st.

⁴³ *Ibid* 20 kap. 8 och 9§§

2.7.2. Att låta brottsoffret uttrycka sin inställning

I rättegångsbalken 46 kap. 4§ 2st. finns även ett stadgande att om rätten ska se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver. Restorative justice föreslår att målsäganden ska få möjlighet att i rätten uttrycka hur denne upplevt brottet samt hur brottet påverkat denne. Detta skulle vara ett första steg att bearbeta den skada som uppstått. Visserligen kan stadgandet i 4§ 2st. tänkas omfatta utsagor om på vilket sätt målsäganden känner sig påverkad av händelserna men detta är bara i den utsträckning det är relevant som brottsrekvisit. Man kan till exempel nämna påföljdsbedömningar, som vi har konstaterat i styckena om straffvärde och restitution är det sällan målsägandens subjektiva uppfattning är relevanta där. Att möjliggöra för målsägaren att uttrycka sin inställning till vad som skett och vad denne vill ska ske i rätten anses enligt restorative justice bemöta ett stort behov, det som är återställande av brottsoffrets känsla av att ha kontroll. Åtgärderna kan vara att lyssna till målsägandens åsikter om att åtala, bevilja borgen eller villkorlig frigivning etc.⁴⁴

2.7.3. Brottsoffrets kontroll över rättegångsförfarandet

Utöver det som redan diskuterats förespråkar restorative justice olika åtgärder för att stärka brottsoffrets ställning under rättsprövningen. Flera av dessa åtgärder saknar motsvarighet i gällande rätt – de förutsätter alternativa rättsskipningsförfaranden som i grunden skiljer sig från det nuvarande. Ett sätt för att rättegången och påföljden som beslutas ska passa brottsoffrets behov är att låta brottsoffret själv bestämma både vad den brottsliga gärningen består i och hur den bör åtgärdas. I gällande rätt utformar åklagaren, i de fall där denne driver mål under allmänt åtal, yrkandena och väljer omständigheter som är relevanta för talan. Med en åklagarledd talan kan rättsskipningen söka uppnå vissa samhällsintressen, exv. prevention, samt försäkra sig om att proceduella säkerhetsmekanismer upprätthålls.

Ett alternativt tillvägagångssätt som läggs fram av restorative justice är att låta brottsoffer och förövare tillsammans söka enas om händelseförloppet och påföljden. När de två parterna möts och diskuterar, resonerar förespråkarna, får brottsoffret möjlighet att uttrycka sina känslor direkt till den som orsakat dem, något som i hög grad hjälper brottsoffret gå vidare. En av de olika former som alternativa rättsförfaranden kan anta är medlingsmanträden mellan brottsoffer och förövare.⁴⁵

⁴⁴ Hoyle s. 67

⁴⁵ Hoyle s. 139-141

Ett sådant och liknande förfaranden medför även en möjlighet för den tilltalade att uttrycka skuld och be om ursäkt. Man kan få förövaren att inse skadan denne orsakat och känna empati för brottsoffret. Att förövaren uttryckligen accepterar påföljden kan vara ett sätt att uttrycka sin ånger.⁴⁶

Jämför man med det nuvarande systemet där en part tenderar att ses som vinnare och en ses som förlorare är utsikterna för att åstadkomma försoning där mindre. Det är även betingat med risken för att brottsoffret kommer känna sig ignorerad eller misstrodd om det inte blir en fällande dom. Andra fördelar med att ändra rättsskipningsförfarandet i nuvarande straff- och straffprocessrättsliga system är att straffen, på sättet de utfärdas där, kan leda till att förövaren anser sig ha betalat sin skuld och därför inte känner sig manade att uttrycka ånger till brottsoffret. Eftersom straff är något de tilltalade ofta vill undkomma så långt som möjligt erkänner de dessutom sällan och sannolikheten att de ska utnyttja systemets kryphål för på så sätt smita från sitt ansvar ökar, vilket i sin tur kan slå hårt mot brottsoffret. Det kan även leda till att den tilltalade och dennes ombud ifrågasätter brottsoffrets utsagor snarare än att låter brottsoffrets yttranden vara obestridda.⁴⁷

2.8. Systemet bakom konventionell straff- och straffprocessrätt

Om vi med bakgrund av de iakttagelser som hittills gjorts ska karaktärisera det svenska systemet kan vi slå fast vid att brottsoffret omnämns i lagtext och förarbeten, dock med tendenser att de enskilda brottsoffrens intressen ses som identiska med allmänhetens intressen. Likställandet framgår fr.a. av att de flesta gånger brottsoffer nämns i förarbeten är detta i egenskap av potentiella brottsoffer vilka ämnas bli beskyddade genom kriminaliseringars preventiva effekter. Restorative justice framhåller däremot att en överensstämmelse mellan enskilda och allmänna intressena ofta inte är fallet.⁴⁸ Restorative justice inriktas på att förbättra situationen för dem som drabbats i den konkreta situationen, det som eftersträvas är såväl materiell som upplevelsemässig återställande till ett tillstånd jämförbart med det innan den skadliga handlingen inträffade. Samhällsintressen bör enligt systemets grundsyn inte värderas högre än de enskilda individernas, något som omfattar såväl brottsoffrets som förövarens.⁴⁹

⁴⁶ Johnstone s. 15, Hoyle s. 99-101

⁴⁷ Johnstone s. 69

⁴⁸ Johnstone s. 67

⁴⁹ Johnstone s. 62, 85

Att utsättas för brott, betonar restorative justices förespråkare, skadar känslan av säkerhet samt av att ha kontroll över den egna situationen och att åtgärda denna problematik är något som återkommer genom restorative justices förslag på brottsofferreformer. Centrala delar av den gällande straffprocessrätten tar dock inte upp brottsoffrets välmående som ett intresse att beakta vid utförandet, istället betonas vikten av att inte hämma rättsprocessen. Det är svårt att avgöra om det beror på att man tror att det bästa sättet att tillvarata brottsoffrets behov är att rättegången får utföras utan störningar eller om man inte reflekterat över de enskildas behov. Målsägandens kontroll över processen omfattar i gällande rätt bl.a. möjligheten att väcka enskild talan och ta över åtal som åklagaren valt att inte driva och att i.o.m. kravet på angivelse bestämma om huruvida åklagaren ska få väcka åtal om vissa särskilda brott. Bestämmanderätten är dock begränsad så till den mån att åklagaren i den stora majoriteten av brott kan väcka åtal på eget bevåg. Som vi sett grundas de bedömningar rörande brottet som ligger till grund för bl.a. straffmätning och skadeståndsanspråk på objektiva kriterier när det gäller skadans omfattning. En anledning till att inte låta brottsoffrets utsaga om hur stor skadan av brottet varit är antagligen att förhindra en inflation av skadeanspråken, en annan stor anledning är antagligen att värna om rättssäkerheten – om bedömningskriterierna inte har vissa generella riktlinjer är det svårt för rättsväsendet att tolka lagstiftningen på ett enhetligt sätt. Det går att göra jämförelser mellan denna restriktiva hållning och de subjektiva rekvisiten vid påföljdsbedömningar såväl som vid uppsåtsprövning där ju den tilltalades inställning och insikt provas, tolkat inom ramen för objektiva riktlinjer.

I det rådande systemet lyfts prevention fram som det huvudsakliga ändamålet med kriminalisering, systemet dock kan även sägas ha en retributiv dimension bestående i att straff för brott ska motsvara handlingens allvarlighet.⁵⁰ En anledning till att se proportionalitetsprincipen som uttryck för retributiv rättvisa, snarare än att bara vara en formell tröja som tyglar de straff preventionen gett upphov till, är att proportionalitetsprincipen inte är beroende av tanken på prevention. Proportionalitetsprincipen behandlar bestraffandet av en skadlig handling som ett ändamål i sig självt,⁵¹ vad som avgör den hårdhet med vilken ett brott ska bestraffas är dess preventiva effekter.⁵²

⁵⁰ Prop. 2009/10:147 s. 9

⁵¹ *Detta är min tolkning*

⁵² Prop. 2009/10:147 s. 9

Vissa argumenterar för att bestraffning behövs då brottet är så allvarligt att ett alternativ till att straffa förövaren skulle innebära en trivialisering brottsoffrets lidande.⁵³ Frågan är emellertid vem som hade upplevt det som en trivialisering. I regeringens proposition 2009/10:147 – Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m. – talar man om att när samhällets syn på brottslighet blivit strängare ska detta avspeglas i straffvärden och straffskalorna. Även om straff således är något som ska motsvara allmänhetens uppfattning av rättvisa, snarare än att vara anpassat efter vad brottsoffer behöver, tenderar man att fokusera på straffets storlek som det enda sättet att ge offret upprättelse. Förvisso innehåller många av restorative justices källor med om att straff kan ha ett värde i den utsträckningen att straff i vissa fall kan bidra till brottsoffrets välmående men menar också att straffet inte kan räcka på egen hand.⁵⁴ Vill man visa hänsyn till brottsoffret måste man vidta särskilda åtgärder för denne.

2.9. Konklusion

Det borde vid det här laget inte råda något tvivel om att enskilda brottsoffers behov i det rådande systemet inte är av primär betydelse. Andra intressen till fördel för samhället som helhet har ofta företräde i det rättsliga systemet, något som avspeglas i lagstiftningen. Frågan som nu ska besvaras är om det hade gått att förena vissa av de åtgärder som tar hänsyn till brottsoffer utan att i för stor utsträckning kompromissa med de hänsynstaganden som görs idag. Föreställningarna om brottsoffers behov, som innebär att viktiga aspekter av hur rättegångsförfarandet påverkar målsäganden inte tas upp i lagstiftning, en överbetoning vid straffskärpning samt en underlåtenhet att göra distinktion mellan potentiella brottsoffer och de som drabbats borde vara möjliga att ändra.

En av statens offentliga utredningar utförd 1998 (SOU 1998:40) förmedlar åsikten att man inte behöver genomföra större förändringar i lagstiftningen för att stärka brottsoffrets ställning:

*''Brottsofferutredningen konstaterar i sitt betänkande att de åtgärder som vidtagits har haft stor betydelse för brottsoffren men att det fortfarande finns brister, framför allt vad gäller rättsväsendets och andra myndigheters kunskap om brottsofferproblematiken, bemötande av brottsoffer samt information till målsägande och vittnen [...].det rör sig således till stor del om brister som inte enbart kan åtgärdas genom att nya lagregler tillskapas.''*⁵⁵

⁵³ Johnstone s. 26 och 69

⁵⁴ Johnstone s. 69

⁵⁵ Prop. 2000/01:79 s. 8

En förändring skulle bl.a. kunna bestå i att målsäganden får möjlighet att uttrycka sin inställning i rätten och att denna behandlas som en lika väsentlig del för målet som redogörelsen av händelseförloppet och materiella skador. Att använda objektiva kriterier vid bedömning av brottet istället för att väga in hur brottsoffret upplevt händelsen kan ses som ett sätt att uppnå rättssäkerhet, en av rådande systems mest centrala principer. Dock tillämpas redan objektiva riktlinjer för att bedöma subjektiva tillstånd, exv. ska bedömningen vid straffmätning beakta vad gärningsmannen insåg samt hade för motiv.⁵⁶ Det förefaller alltså inte som att rättssäkerheten behöver överges när lagstiftare stadgar subjektiva rekvisit.

När det nuvarande systemet låter samhällets syn på ett brotts allvarlighet vara utslagsgivande vid bestämmande av straffens storlek, istället för att se till undersökningar om behoven hos dem som faktiskt drabbats, och ser bestraffandet som en moralisk skyldighet är det svårt att implementera tanken att förövaren ska kunna uttrycka skuld, vilket enligt restorative justice hade haft en gynnsam effekt för brottsoffrets välmående. Visserligen kan preventionen bli lidande om straffen inte längre är avskräckande, detta har som tidigare nämns lite att göra med proportionalitetsprincipen som ju inte baseras på tanken om att maximera avskräckning – Det är möjligt att föreställa sig avsteg från proportionalitetsprincipen som inte gör lagstiftningens preventiva kvalitéer lidande.

Angående målsägandens ökade kontroll över rättsskipningen kan vi konstatera att vissa samhällsintressen tillgodoses genom rättegångar, dessa syften ligger bakom lagstiftning om kriminalisering, straff och rättsprocessen. Att låta målsäganden fritt bestämma över sin sidas yrkanden samt delta i överläggande om skuld och påföljd hade riskerat att gå emot vissa samhällsintressen, kanske fr.a. genom att urvattna lagstiftningens preventiva effekt. Då nuvarande system värderar prevention högre än brottsoffrets välmående i alla aspekter av rättegångsförfarandet hade en reform av denna natur inte kunnat införas. Jag vill här göra ett förbehåll för att restorative justices förebyggande effekter inte har undersökts i arbetet och att man inte bör dra förhastade slutsatser om att ett implementerande av dess förslag nödvändigtvis skulle leda till ett försämrat brottsförebyggande.

Om vi slutligen ser på rättegångsförfarandet i sin helhet innebär införandet av i grunden annorlunda rättsskipningsförfaranden, så som medling istället för rättegång, utöver att som ovan nämnts skillnader i grundsyn måste förlikas, en omfattande förändring rent

⁵⁶ *Ulväng, Brottsbalk, 2.2.*

praktiskt och torde inte kunna göras i en handvändning även om brottsoffrets välbefinnande tillskrevs större betydelse.

2.9.1. Slutsatsernas tillförlitlighet

För att förklara vari hinder kan ligga valde jag att använda begreppet rättssystem, ett begrepp jag har tagit mig friheten att själv definiera. Detta kan ses som ett hjälpmedel att tolka det som framgår ur rättskällorna snarare än som en färsk rättsfilosofisk upptäckt.

Arbetet har inte undersökt på domstolspraxis, varför bilden som målas upp bara bygger på en sida av det rådande systemet. Att domstolarnas arbete är av vikt vid bedömningen framgår ur BROTTSOFFER – Vad har gjorts? Vad bör göras? (SOU 1998:40) där utredare pekar på behovet av att förbättra hur väl domstolar efterlever dem brottsofferreformer som redan införts.

De teman som berörts – däribland om brottsoffrets betydelse vid lagstiftandet om straffvärde och om målsägandens inflytande över åtalet – utelämnar ämnen som förundersökningsförfarandet och rättegångens efterspel men, med hänsyn till arbetets ringa omfattning i förhållande till syftet, lyckas en någorlunda översiktlig bild av rättssystemet målas upp. Av de teman som tas upp hade undersökningen kunnat utföras mer djupgående för att med större stöd av rättskällorna kunna säkerställa giltigheten i slutsatserna. Jag skulle gärna ha lagt mer tid på att utforma en mer tydlig och mer enhetlig systematik vid redogörelserna för rättskällorna och doktrin å ena sidan och för mina egna slutsatser å den andra.

2.9.2. Tillämpning av fynden

Då en för brottsoffer mer hänsynsfull lagstiftning delvis hindras i det nuvarande straffrättsliga systemet kommer människor som befinner sig i en utsatt situation efter ett trauma i många fall mötas av en rättsskipning som inte är utformad för att tillgodose deras intressen. Även om inkompatibilitet mellan systemet bakom konventionell straff- och straffprocessrätt och restorative justice föreligger avseende de största förändringarna som föreslås kan det rådande systemet inspireras av ett synsätt som fäster avgörande vikt vid personerna som befinner sig i de konkreta situationerna. Fr.a. gällande processerna kan ytterligare hänsyn tas av lagstiftarna utan att för den delen uppoffra något av de befintliga hänsynstagandena. Det är nödvändigt att vara medveten vad som uppoffras för att kunna göra ett välgrundat ställningstagande, på längre sikt kan förändringar i systemets synsätt leda till med genomgripande förändringar av lagstiftning.

3. Käll- och litteraturförteckning

Källor:

Lagstiftning:

Brottskadelag (2014:322)

Skadeståndslag (1972:207)

Brottsbalk (1962:700)

Rättegångsbalk (1942:740)

Propositioner:

Regeringens proposition 2009/10:147 – Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.

Regeringens proposition 2004/05:45 – En ny sexualbrottslagstiftning

Regeringens proposition 2000/01:79 – Stöd till brottsoffer

Regeringens proposition 1993/94:143 – Brottsoffren i blickpunkten - en brottsofferfond och andra åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning

Regeringens proposition 1987/88:120 – Om ändring i brottsbalken (straffmätning och påföljdsval)

SOU:

BROTTSOFFER – Vad har gjorts? Vad bör göras? (SOU 1998:40)

Litteratur:

Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (red.). *Juridisk Metodlära*, 1:3 uppl. Lund: Studentlitteratur 2013

Johnstone, Gerry. *Restorative Justice: Ideas, values, debates*. Cullompton: Willan, 2002

Hoyle, Carolyn (red.). *Restorative justice – Critical concepts in criminology*, Oxon: Routledge 2010

Rättskommentarer:

Thornefors, Christer. *Rättegångsbalk (1942:740) 20 kap. 7 §*, Lexino 2012-07-01

Madstedt, Kent. *Rättegångsbalk (1942:740) 46 kap. 4 §*, Lexino 2012-07-01

Ulväng, Magnus. *Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 1 §*, Lexino 2012-07-01

Strömbäck, Erland. *Skadeståndslag (1972:207) 5 kap. 1§ Karnov*

Strömbäck, Erland. *Skadeståndslag (1972:207) 5 kap. 6 § Karnov*